

www.vulkani.rs
office@vulkani.rs

© 2016 Слободан Станишић

© 2017 за ово издање Вулкан издаваштво

ISBN 978-86-10-02076-2

Ова књига штампана је на природном рециклираном папиру од дрвећа које расте у одрживим шумама. Процес производње у потпуности је у складу са свим важећим прописима Министарства животне средине и просторног планирања Републике Србије.

СЛОБОДАН
СТАНИШИЋ

ЖИВОТ СРПСКИХ СРЕДЊОВЕКОВНИХ ВЛАДАРА

КНЕЗ СТЕФАН
ЛАЗАРЕВИЋ
ПОД МАЈЧИНИМ СУНЦЕМ

Роман о детињству и младости
деспота Стефана

VULKAN
IZDAVAŠTVO

Београд, 2017.

СТЕФАН ЈЕ ЈОШ КАО млад био изузетан.
Уз оца Лазара и мајку Милицу стекао је на
двору најбоље васпитање, рано показујући
да ће бити у свему обдарен. У говору, у
понашању, у делу, свиме се истицао.

Речи младог кнежевића беху бистре
и готово пророчке, све су се остваривале.
Кад је говорио о свакодневним стварима

или о ратним плановима, то беше искрено, истинито и испред онога што старији причају.

У сваком учењу којег би се прихватио, брзо се испоставило да је напреднији од својих учитеља. Оно што је најважније, у тренутку је могао да донесе одлуку која би се показала као најбоља. Било да је реч о важним разговорима, ратовању, борби, али и уметности, у свему је био први, спреман да друге усмери и посаветује.

И ПО ЛЕПОТИ ТЕЛА и снаге био је међу вршњацима као сунце посред звезда. У беседама изванредан, као нико дотле. Такав је и у понашању и речима, којима је постизао победе и освајао без љуте битке. Где више пута нису успевале војске, које су наступале снагом оружја и многих лађа, ту је надвладала његова мудрост. Све ово се у Стефану састави као чистота и свеукупна врлина.

У СВЕМУ БЕШЕ САВРШЕН.

(По запису Константина Филозофа)

ПРВИ ДЕО

У СЕНЦИ ТАМНИХ ОБЛАКА

После великој боја

1.

ДЕЧАК ЈЕ ДРХТАО. Обгрливши ноге повијене у коленима, скупио се уз ћупове пуне меда, наређане крај огромних врећа пшенице. Ни мирис недавно испеченог хлеба, који је однекуд долазио, није га привлачио. Једва да је осећао зиму претеће јунске ноћи, која се надносила над Косовом. Није га бринула тишина која је наступила после страшне битке, ни усамљеност којој је често био препуштен. Све је надјачавао страх. Тресући се целим телом, стискао је зубе, покушавајући да заустави дах и умири лупање срца. Отац и мајка одоше да нешто заврше, а дуго се не враћају. Пошто војни пекар и његов помоћник, којима је поверен на чување, некуд побегоше, оста сам да слуша ратне покличе, звекет оружја, топот и њиштање коња, затим јауке рањених и јецаје умирућих. Тешио се да ће се сигурност родитељског загрљаја вратити и одвести га на неко друго топлије место.

Нажалост, ништа се од тога није догађало. Наједном, све се смирило, не чу се више никакав звук, чак ни шум птичјих крила, која су одлепшала ка безбеднијем гнезду. Птице су бежале остављајући људе у гневу, суровости и очају рата.

Тишина потраја, а онда се зачуше груби гласови. Био је то језик који он није могао сасвим да разуме. Довикивали су једни другима необичне речи, од којих су неке личиле на наређења. Наслућујући опасност, он се привијао уз ћуп док се дрхтавица опет појачавала.

Кад би смео да провири, угледао би два човека под калпацима спуштеним на чело и образинама преко лица, како јашу на уморним коњима, вукући за собом дебеле снажне волове.

– Јеси ли наредио Мутибари и његовима да покупе оружје? – питао је први.

– Наравно, бацили су се на посао свом снагом – гласио је одговор.

– Права је срећа што се Бајазиту журило у Турску – опет ће онај први. – Остави нам све што је вукао за собом да нахрани и напоји војску. Можемо на миру да се обогатимо.

– Хајде да не губимо време у причи. Ваља нам упрегнути волове, да све одвучемо на сигурно док је мрак.

– У праву си, само да проверим шта је на овим колима... Хм, пшеница, раж, јечам, пиринач, брашно, мед... Богами, добро смо омастили брке.

Потом се зачу шкрипа, звука ланаца које су качили за јарам воловима, а онда претоварена кола кренуше кроз блато. Не прође много кад се зачу долазак других запрега.

– Јесте ли све натоварили? – питао је онај први глас.

– Колико год се могло, Белашу. Десет пуних кола најбољег оружја – одговори придошли. – А они твоји, Зојићу, прави су лењивци. Једва сам их натерао да мало протегну леђа.

– На срећу, ти си, Мутибара, довољно вредан и оштар – подругљиво ће Зојић.

– Како било, морам мало одморити своју измучену снагу – одлучи онај и ускочи на кола иза ћупова. Запрега је напредовала кроз ноћ, преморени је већ скоро тонуо у сан кад зачу некакав шум крај себе. Он се тргне и повиче:

– Еј, нисмо сами! Овде као да неког има!

Истог трена, дечак га одгурну, искочи из кола и јурну у мрак.

– Држи га! – повиче онај кога су звали Мутибара, док су остали збуњено окретали главу не схватајући шта се догађа.

– Ко то би? – упита Новак звани Белаш.

– Некакав мали Турчин, мора да је пекарев син.

– Крени одмах за њим и ухвати га! – нареди Зојић. – Заповест је да нико не сме да нас види!

Мутибара начини неколико корака, а онда застаде.

– Неће тај далеко, брзо ће ми пасти шака. Познајем овде сваку травку – рече самоуверено. – Него шта ћу кад га ухватим?

Белаш му се приближи нарогушен и повуче врховима прстију испод врата:

– Убиј га! Јасно?

Онај потврди и крете сигурним кораком кроз шуму. Али потрага није дуго трајала пошто се прогонитељу спавало. Он се спусти крај неког дебелог стабла, ушушка у топли кожух и заспа, уверен да ће задатак успешно обавити у зору. Није му падало на ум колико је био близу своје несуђене жртве.

Дечак се, тражећи спас, попео на то исто дрво и сад је дрхтао горе, међу гранама. После неког времена успео је да се смести у рачви две дебеле гране, али од зиме и страха сан му није долазио на очи.

2.

НАРЕЂЕЊА КНЕГИЊЕ МИЛИЦЕ извршавана су без поговора. Тако је било и овога пута. Требало је све спремити за селидбу и спустити огромне ковчеге у предворје. Још се није разданило кад десеторо снажних људи почеше овај тешки посао. Али по изласку сунца кнез Стефан крену у лов, тако да већина пође с њим, а осташе само тројица: млади Радич Поступовић, кнежев вршњак, снажан и вредан, слуга Драгош и дворски потрчко Жњида, неправедно прозван Дангуба. Он је био танак али жилав момак, помало сањар који жели да постигне нешто више у животу, кроз који је, иначе, пролазио као мали дворски послушник.

Било је још доста времена до поднева, кад сложено, без посебног договора, застадоше да се мало одморе.

– Мислим да смо све донели – рече Драгош опружен крај једног од ковчега.

– Има још један, не много велики. Мислим да припада кнегињици Оливери – саопшти млади Радич, коме ништа није могло промаћи. Момак је био снажне грађе, чврстих мишица, тако да се могао дохватити и са знатно старијима од себе. Увек уз Стефана, требало је да с њим оде у лов овога јутра, али сам одлучи да остане овде, где је кориснији.

– Ако хоћете, донећу га сам? – предложи.

– Не, нипошто, заједно ћемо – био је одлучан Драгош, коме је лаки дремеж падао на очи.

Жњида Дангуба стајао је ћутећи крај прозора, погледа усмереног у даљину. Изненада, као да му је нешто важно пало на памет, стегну шаке и громко узвикну:

– *Аз!*

Драгош, који само што је задремао, скочи колутајући очима.

– Шта то би? Шта се дешава? Је ли нешто опасно?

Радич га умири:

– Ма није то ништа. Жњида се писменује.

– Шта ради? Не схватам.

– Молио је кнеза да га научи писмености и овај му је показао неколико слова. Сад оно прво учи већ три дана!

– Е баш ниси у праву. Знаш још. Ево – *буже!*

– А које је треће, реци! – подстицао га је Радич.

Жњида се намршти.

– Овај...како оно беше... Сетио сам се – *ілаіоли!*

– То је четврто. Ал' нек ти буде, мора се признати да напредујеш.

Жњида Дангуба оста крај окна пребирајући по прстима, у намери да се присети прескоченог слова, а Радич и Драгош се упустише у озбиљнији разговор.

– Можда тај заостали ковчег не треба ни спуштати – предложи Поступовић.

– Шта ти пада на памет! Кнегиња мајка би нас строго казнила. Добра је као хлеб, али непослушност не трпи. Ако нешто не извршиш, боље јој не излази на очи.

Радич се почеша иза уха, устежући се да каже оно што му је падало на ум.

– Мислим да се кнез неће сложити са селидбом у Дубровник. Он не жели да напусти Србију.

– Знам, само, кнегиња мајка је месецима чекала одлуку Дубровачког већа. Сад кад је одлучено да приме породицу нашег покојног кнеза, нема више одустајања – закључи Драгош.

– Невоља је у томе што сви мисле да уместо младог кнеза одлучује његова мајка.

– А ко ће?

– Он сам! Паметан је и одважан. Понаша се и размишља као одрастао човек. Живи били па видели шта ће се још догодити – предвиђао је Радич.

– Него, да се манемо решавања тешких проблема. Мани се замисли да сам спустиш толики терет. Боље ће бити да ти ипак помогнем. Хајде, скачи на ноге јуначке!

Тако њих двојица кренуше уз вијугаве степенице које воде у горње одаје двора. Убрзо се вратише носећи омањи,

али очигледно тежак ковчег. На дну степеништа сачека их кнегињица Оливера, која је њихов силазак заинтересовано посматрала.

– Може ли се знати шта ви то радите? – упита благо.

– Доносимо ковчег с вашим стварима, светла кнегињице – одговори Драгош.

– Заиста? Доносите? Ко би тако што очекивао. А зашто га доносите?

– Тако нам је наредила ваша мајка кнегиња Милица.

Оливера састави подно чела своје танке веђе.

– Доносићете моје ствари онда кад ја будем наредила! Јасно? Сместа да сте то вратили тамо одакле сте га узели!

– Али...

Оливера испружи малу белу руку са истуреним кажи-прстом, што је био знак да разговора више нема. Не спуштајући тешки ковчег, они се окренуше и ћутке кренуше натраг.

– А ти, шта радиш тамо уз окно? – упита она Жњиду.

– Не питајте, муке моје, заборавих треће слово, наша светла кнегињице Олив... Знам – *веди*! Кад сам хтео да споменем ваше име, сетио сам се!

– Чег а си се сетио?

– Име Оливера ме је подсетило на *веди*! Слово *веди*, Оливера злата вреди!

Она протрља дланом чело. Да су друкчије прилике, сигурно би се насмејала. Овако, оста скамењеног лица, пошто од Косовског боја, кад је остала без оца и вољеног пријатеља јунака Милоша, ниједном се није осмехнула.

– Види ти њега, влада стихом као прави трубадур. Реци то некој девојци, сигурно ћеш је освојити. Код мене не пролази, не мислим се никад удавати.

Кад окрену поглед према њему, дочека је необична слика. Жњида је, попут првог просца, био на коленима.

– О, преклињем вас, светла кнегињице, реците ми и пето слово!

– А прва четири знаш?

– Знам, научио ме ваш брат кнез Стефан.

Оливера поћута неколико тренутака. Њен дивни брат изгледа жели да сви у окружењу буду добри, здрави и писмени. Чудно али лепо. Онда одлучи да му се придружи, племениту замисао треба подржати. Зато рече:

– *Добро.*

– О, захваљујем вам до неба, једва чекам да чујем.

– Па рекла сам ти.

– Шта сте рекли? – чудио се Жњида.

Она лупи нестрпљиво ногом о под.

– Пето слово. То је слово *добро!*

Жњида је гледа охрабрено, а онда поче да сриче:

– *Аз, ђуке, веди, ѿлајоли... добро...*

– Тако је, понављај док не упамтиш – нареди она, потом се окрете и оде за својим послом.

3.

КНЕЗ СТЕФАН ЈЕ ОД РАНОГ ДЕТИЊСТВА, УЗ ОЦА ЛАЗАРА, ишао у лов. Некад је уз њих у томе учествовала бројна српска господа, а сада, после Боја на Косову

и великог страдања, тај број се смањило, што није утицало на наставак дворског обичаја.

Уз Стефана је Максим Поступовић, стриц младог Радича, чијем је оцу Јовану кнез Лазар пред сам полазак на Косово наредио да остане и чува двор у Крушевцу. Јован, међутим, као витез од части, срцем и душом привржен кнезу, није извршио наређење. Некако је наговорио млађег брата Максима да он са педесет одабраних ратника остане и брине о кнежевој породици, ако судбина одреди да се битка окрене на зло. Јован је остао уз кнеза до последњег часа, дајући свој живот као доказ привржености и љубави према владару и својој Србији. Максим, опет, тешка срца прихвати братову молбу да га одмени, што себи ни дан-дanas није опростио. Ражалашћен и утучен, проводи ноћи без сна, живи ћутљив и повучен, презирући себе због тога што је још жив. Истовремено, завет који је дао брату, а самим тим и Лазару, извршавао је доследно, бринући о кнежевој породици и младом братанцу Радичу као о особама највреднијим на свету. Уз то, прави животни смисао Максим налази у бризи о сигурности кнеза Стефана, који је са својих дванаест година доживео трагичан губитак оца и храбро прихватио улогу владара ојађене земље. Тако овога јутра Максим Поступовић није ни мислио на лов, будним оком пратио је све што се догађа, пазећи да ни гранчица каквог жбуна не огребе младог господара.

Крећући се за ловином, стигоше до уског пута који просеца шуму, кад јавише да се приближава група коњаника.

– Провери ко долази – нареди Максим челнику Дамјану, кратко махну руком осталима. Истог трена ратници

заузеше места лево и десно од Стефана, док Максим нехајно изађе испред њега. Челник Дамјан се брзо врати из извиђања и саопшти:

– Долази господар Косова Вук Бранковић.

Потом се Вук појави и поздрави:

– Помаже бог, Стефане.

– Бог ти помогао, зете – одврати кнез чијом је најстаријом сестром Маром Вук био ожењен. – Нешто си ми поранио.

– Имам важан разговор с твојом мајком.

Стефан поћута, изгледало је да премишља хоће ли нешто рећи, а онда преломи.

– Јасно ми је о чему ћете разговарати, Вуче. Рачунај с тим да су твоје замисли у мојој земљи тешко оствариве.

– Драги зете, управо сам овога јутра брижно с Маром разговарао. О земљи мора неко да се стара, а ти си још млад. Нико боље о свему неће бринути од нас.

– Захваљујем на толиком пожртвовању, али то могу и сам.

– Не замери, али изнад тебе је још увек мајка. Она одлучује, то је свима познато. А ти поштујеш своју мајку.

Кнез Стефан се наједном наругуши, као да је спреман за јуриш.

– Мајка је мајка, а кнез је кнез! – рече одлучно, потом ободе коња и настави лов, остављајући Вука да на миру размисли о свему што је чуо.

После неког времена пси залајаше и дадоше се у луди трк, што је био наговештај да су открили неку ловину. Кад

Стефан стиже до великог стабла, крај кога су већ били гоничи, никакве звери није било.

– Горе је, у крошњи – обавести га неко из пратње.

Стефан подиже поглед, али ништа није запазио.

– Шта је у крошњи?

– Некакав момак – објасни челник Дамјан.

Кнез пажљивије погледа и уочи међу гранама сићушну скупљену фигуру дечака обезнањеног од страха.

– Могли бисмо га скинути самострелом – наруга се неко од војника.

Кнез се намршти.

– Ни говора! Како ти такво зло паде на памет?

Онда се обрати ономе горе.

– Сиђи, мали, ништа ти се неће догодити.

Позив оста без одговора. Дечак је ћутао, чврсто обгрливши грану, као да му је она последња заштита. Стефан онда нареди ономе са самострелом да баци оружје, успуже се уз дрво и спусти застрашено момче. Овај послуша и све се одвијало по плану док му се није приближио. Онда повика колико га грло носи:

– Ијао! Уједе ме!

Кад је ова узбудљива сцена била на врхунцу, појавише се два мала пастира, која су, очигледно, све посматрала из околног жбуња. Пошто се поклонише, један рече:

– Светли кнеже, наредите људима да не дирају нашег малог Турчина.

– Вашег? Како је дошло до тога да постане ваш? – чудио се Стефан.

– Нашли смо га пре неколико месеци самог у шуми – објасни други. – Добар је и вредан, помагао нам је.

– Само је мало чудан – опет ће први. – Сваке вечери пење се на дрво и тако проводи ноћ.

За то време уједени војник је успео да дечака дограби око појаса, и док се овај копрцао, срећно сиђоше на земљу. Дечак унезверено погледа по окупљеним људима, затим подиже поглед према небу, сави главу и клекну. Нико ме није било јасно шта ово значи, а пастири се нагнуше завирујући му у лице.

– Шта то радиш? – упита први.

– Смрт... чекам – рече овај спокојно.

– Ма каква смрт, шта то причаш, будало! – нарогуши се други пастир. – Ово је наш племенити кнез, он не убија децу!

– Одакле си дошао? – упита Стефан.

– Косово – гласио је кратак одговор.

– Шта, био си тамо где је погинуо мој отац – намршти се кнез.

– И мој – рече дечак. – И мајка – додаде кроз сузе.

У трену кнез схвати горку истину ратовања, истину која највише погађа децу. Мајка се борила заједно с оцем, а дете су поверили неком на чување. Тај је или погинуо или побегао, што је ономе ко остане сам потпуно свеједно.

– Послаћемо те кући – рече Стефан.

– Не зна он где му је кућа – рече један од пастира. – Вероватно је и нема.

– Куда ћеш онда?

Момак слеже раменима, чиме је јасно показао да нема куд.

– Ставите га на коња, водимо га на двор – одлучи кнез. Показало се да је дечак био доста добар јахач. Охрабрен, пристиже кнеза и настави да јаше напоредо.

– Види ти њега – зачуди се Максим. – Схватио је уз кога ће бити најбезбеднији.

Кнез Стефан се одобровољи и упита:

– Како се зовеш?

– Моје име је Ајдин – одговори онај показујући да је, дружећи се с пастирима, научио и неколико српских речи.

4.

РАЗГОВОР С ВУКОМ БРАНКОВИЋЕМ кнегињи Милице није био нимало пријатан, зато по његовом одласку остаде у престоној дворани видно нерасположена. Стискала је врхове прстију пребацујући их из шаке у шаку, мрштила се и повијала усне, бацајући поглед кроз окно као да у даљини тражи одговор на питања која је муче. Тада тихо уђе Јефимија, која је долазила увек кад је најпотребнија.

– Вуци најжешће нападају кад осете да је стадо небрањено – рече смирено.

Милица је одсутно погледа.

– Откуд знаш да је долазио да нападне?

– Он је, ван сваке сумње храбар, може се рећи и паметан, али сујетан, жељан власти и, при свему томе – читљив. Уосталом, нисам се морала напрезати, његов долазак је наговестио наш мудри Стефан.

– Је ли? А кад ти је то рекао? – упита Милица подижући дуге веђе.

– Још пре неколико дана. Знаш, децу мудрих родитеља краси отреситост и искреност. Био је забринут, попут тебе сада, а кад сам га упитала за разлог, без увијања ми је рекао да ће Бранковић доћи да тражи место на нашем престолу. Као да му његов није довољан – саопшти Јефимија своје мишљење.

Кнегиња благо одмахну главом.

– Он му је то већ рекао. Саопштио ми је Вук Бранковић лично, срели су се пре његовог доласка овамо. Стефан се понаша као владар, једина сметња су његове младе године.

– Он је далеко испред својих година, Милице. Него, видим људи спуштају ковчеге, значи ли то да си донела одлуку о селидби?

Милица се поново намршти.

– А шта ми је чинити? Земља је огољена, људи су изгинули, немамо снаге за одбрану, опасност стиже са свих страна. Дубровачко веће ми је љубазно одобрило смештај, све су обезбедили, то је последња прилика да спасем ово највредније што ми је остало.

Јефимија се кратко замисли, а онда рече, на свој начин, одважно и искрено:

– Плашим се да овде остаје много више од породице. Наравно, Оливера, Стефан и Вук су твоја деца, мајчинска је дужност да бринеш о њиховим животима, то ти нико не може оспорити. С друге стране, очи целе државе уперене